

<https://doi.org/10.53656/his2025-6-2-pos>

Documentary Heritage
Документално богатство

ПОСМЪРТНАТА ПРЕДСТАВА ЗА БЪЛГАРСКОТО ЕНОРИЙСКО ДУХОВЕНСТВО В ЕВРОПЕЙСКА ТУРЦИЯ СПОРЕД НЕКРОЛОЗИТЕ В ЕКЗАРХИЙСКИЯ ВЕСТНИК „НОВИНИ“ / „ВЕСТИ“ / „ГЛАС“ (1890 – 1912)

Доц. д-р Станислава Стойчева

Институт за исторически изследвания – Българска академия на науките

Abstract. The study is dedicated to the obituaries of the Bulgarian parish clergy from European Turkey (Macedonia and Adrianople Thrace), published in the Exarchate newspaper *Novini (Vesti / Glas)* during the period 1890 – 1912. These documents are virtually unknown in scholarly literature and are brought together here for the first time in a special compilation. A total of 57 obituaries published in the newspaper have been identified, referring to parish priests, deacons, municipal chairmen, and archpriest's vicars. Among the deceased, urban priests predominate, while the share of individuals holding administrative positions is relatively small. Most of the obituaries were submitted privately by the family of the deceased, whereas Bulgarian institutions and professional organizations were only rarely involved in the funeral or the death announcement. The study outlines the main features of these documents that shape the posthumous reputation of the Bulgarian priest as a national activist and spiritual shepherd—namely, the personal characterization of the deceased and the description of the ceremonial aspects of the funeral.

Keywords: Bulgarian Exarchate; European Turkey; parish priests; obituaries; periodical press

В българската историческа литература съществува определен интерес към посмъртните материали през последните години (Vekov 2017; Radkova et al. 2003, 2008, 2016, 2021; Vaseva 2015). Конкретно свещеническите некролози са документи с висока информационна стойност за социалните характеристики на една от най-значимите групи в българското общество, каквото е свещеничеството (Stoytcheva 2023, pp. 37, 90 – 95). В настоящото проучване се разглеждат некролозите на българските духовници в Европейска Турция

(Македония и Одринска Тракия), публикувани в екзархийския печатен орган в. „Новини“ („Вести“ / „Глас“) през времето на неговото съществуване в Османската империя (1890 – 1912). Непосредствените цели на изследването са: да се издирят свещеническите некролози сред близо 850-те некролога, публикувани във вестника; да се състави списък на документите с оглед по-нататъшното им използване за генеалогични, регионални и пр. изследвания; да се очертае по какъв начин въпросните документи формират посмъртната репутация на българския свещеник. Разбира се, тук трябва да се отчете обстоятелството, че през разглеждания период в Османската империя периодичният печат подлежи на цензуриране. Оттук идва и невъзможността в некролозите да се изкажат явно и публично някои от заслугите на покойния за българската национална кауза и конкретно евентуалното му участие в революционното движение. Тук правя и уточнението, че настоящият текст се ограничава само до низшето духовенство, което изпълнява енорийска служба по места, а именно енорийските свещеници (включително дяконите и йеромонасите) и църковната администрация в епархиите на ниво архиерейски наместници и общински председатели. Последните нерядко също имат функциите на чредници. Вниманието ми се насочи именно към „редовите“ свещеници, тъй като техните некролози преобладават във вестника, за сметка на висшия клир и замонашените лица. Това е съществена отлика от посмъртните материали за духовници, публикувани във възрожденския печат (срв. Radkova et al. 2003, pp. 20 – 21). Същевременно така се придобива представа за общественото отношение към смъртта на низшето духовенство, което стои най-близо до народа в качеството му на енорийски пастир и излиза от неговите среди.

Обхват и характеристики на документалната база

През периода 1890 – 1912 г. в екзархийския вестник се откриват общо 57 некролога, визиращи енорийски свещеници, дякони и администратори с духовен сан, служещи в Османската империя (вж. тук Списък и фиг. 6, 7, 8). От тях 48 документа се отнасят за българските екзархийски епархии в Македония и 9 – за Одринската епархия. В три случая за едно и също лице са обнародвани по два различни некролога (№ 24, № 25, № 33, № 34, № 53, № 54). Документите визират преди всичко черното духовенство. За замонашени лица (йеромонаси, архимандрити) става въпрос само в около една десета от случаите (фиг. 1). Социалния състав на починалите показва, че тук става въпрос предимно за градски свещеници (фиг. 2). Некролозите на селски свещеници са малко над една четвърт от всички. Това са най-вече духовници от Неврокопската епархия и Ахъчелебийско (в Одринската епархия). Сред починалите преобладават духовниците с презвитерски сан (43 некролога, вкл. йеромонасите). Само около една пета от документите визират лица, удостоени с църковно отличие (протойерей, иконом, архимандрит) за примерна и дългогодишна църковна

служба (фиг. 3). Дяконите са изключение – открива се само едно лице, за което са публикувани два различни некролога (фиг. 7). Може да се обобщи, че документите действително представят редовата част от българския клир, която оформя облика му в екархийския диоцез в Европейска Турция.

Близо четири пети от некролозите са подадени от семейството на покойния (фиг. 4). Останалите са публикувани от името на обществени или съсловни организации. Като такива се отбелязват: редакцията на вестника, респ. Екархията (№ 53); местната митрополия (№ 2); българските църковно-училищни общини (№ 27, № 40); казалийските смесени духовни съвети (№ 10); църковно-училищното настоятелство (№ 17, № 55); местното свещеническо братство (№ 20); „учителското тяло“ в дадено селище (№ 24, № 25) или неделното училище (№ 5). В отделни случаи податели са събрата енорийски свещеници (№ 4) или членове на монашески братства (напр. монахините от метоха при църквата „Св. Великомъченик Димитрий“ в Одрин – № 11).

Разглежданите документи притежават типичните за жанра особености, като стандартни формулировки за претърпяната загуба и скръб по покойния и базова информация за неговата личност и смърт (възраст, дата и причина за смъртта, кратки биографични данни, имена на роднините и т.н.). В това отношение няма разлика с некролозите от по-ранния период (Gerginova 2024). Същевременно обаче в интересуващите ни документи се откриват някои поспецифични елементи, фиксиращи общественото отношение към смъртта на българските духовници съобразно времевия и регионален контекст. Формално те могат да се разграничат в две групи, а именно личностна характеристика на покойния и външна страна на погребението. На тях ще се спра по-подробно на следващите редове.

Личностна характеристика на покойния

На първо място, в документите се акцентира върху дейността на починалия за укрепване на българското църковно-училищно дело във вилаетите на Османската империя в края на XIX – началото на XX в. Заеманата от покойния служба в църковната администрация (архиерейски наместник, общински председател) е добър индикатор за това. Например свещ. Хр. Поптасев в качеството си на общински председател и наместник в гр. Куманово „дълго време е служил на народа си“. Въпреки че конкретния некролог е подаден от името на сина на покойния, в документа не се упоменава синовната скръб, а само загубата за обществото – „Вечна ти память народний тружениче“, четем в него (№ 8). Иконом хаджи Григорий от гр. Кочани (№ 10) като архиерейски наместник пък вече бил усвоил „всичките й тънкости“ на тази длъжност. Освен това последният е окачествен като един от най-дейтелните и „най-живите“ сред клира и гражданите по черковно-училищните работи. В документа е подчертано, че с неговата смърт се губи за „отечеството един полезен член“.

Подобен акцент върху обществената полезност на покойния виждаме и в некролога на свещ. Ил. Хаджитрифонов от с. Дух, Гостиварско – „обществото губи един полезен свой член, а селото един достоен пастир, който денонощно се е трудил за паството си“ (№ 19). Не на последно място, свещ. Ст. Танчев от Солун е определен в съответния некролог като виден член на Българската солунска община (№ 27). Отбелязва се и работата на някои свещеници като общински или епархийски съветници (№ 20, № 55) като пример за обществена ангажираност (№ 20).

Също така се обръща внимание върху службата на покойния „пред олтара и народа“. Под това принципно се разбира продължителната работа на съответния духовник като свещеник и учител. Например свещ. Д. Филипов от Петрич бил такъв в продължение на 28 г., а свещ. Хр. Д. Янчев от с. Мачуково, Гевгелийско, учителствал в продължение на 25 г. (№ 17, № 33). В единия от некролозите на архим. Й. Маджаров тази насока е развита по-обстойно: „Той е служил на народа дълги години като учител и свещеник в Солунския санджак. Дълго време е бил свещеник и учител по пение в гимназията в Солун, председател на общината в същия град, такъв в Кукуш и Сяр, от дете преди три години биде извикан в Цариград за предстоятел на църквата във Фенер“ (№ 53). В някои случаи става въпрос само за продължителна и безукоризнена свещеническа служба. Например свещ. А. Попвасилев от с. Кожле, Скопско, цял живот се отличавал с усърдно и искрено пастирско служение (№ 35). В некролозите се акцентира именно върху дълговременната служба – „цели 56 години“, „56-годишно редовно служене“, 54 г., 46 г., 28-годишно „безукоризнено свещенодействие“ (№ 4, № 9, № 41, № 44, № 56). Тук трябва да се отбележи, че в документите се отбелязва, че покойният е водил „смирнен и примерен християнски живот“ (№ 4).

Родолубието също е отбелязвано. Например, че покойният е приел да се ръкоположи за свещеник с цел да подпомогне българската национална кауза и сънародниците си – „поклонил глава на народната покана“ (№ 17). Йером. Спиридон от гр. Одрин категорично е определен като „български свещеник – родолюбец“, защото благодарение на него одринските българи преминават в лоното на Екзархията (№ 2). Друг свещеник, К. Белковски от с. Устово, Ахъчелебийско, е наречен заслужил свещеник „в[ъв] възраждането ни“ – пръв е чел на български език в църква от Дамаскина (през 1864 г.), пръв чел Евангелието и пръв е водил служба на „старославянски“ (№ 5). В подобен дух е обрисован и йером. („свещеномонах“ в документа) Д. Апостолов от с. Горно Райково, Ахъчелебийско (№ 4). Не на последно място, през 1912 г. за свещ. Хр. Димитров е отбелязано, че „много е заслужил на българщината в Хрупища и Хрупишко“ (№ 55). В случая се изгражда и една почти агиографска представа за неговата работа през „революционното време“ (така е в документа, т.е. Илинденско-Преображенското въстание, 1903). Свещеникът е под-

лаган на „ругатни, преследвания и измъчвания“, но той с риск за живота си хладнокръвно и с презрение понасял изпитанията. Въпросният духовник се е разболял, но продължил съвестно да изпълнява длъжностите си, без да се пести. Така и намира смъртта си. Идеята за мъченичеството виждаме ясно изразена и в некролога на убития през 1912 г. свещ. Ст. Зимбилев от с. Либяхово, Неврокопско, който е определен като „страдалец“ (№ 56). Тук трябва да се уточни, че в пет случая става въпрос за убити свещеници заради тяхната дейност в защита на българщината (№ 19, № 27, № 38, № 41, № 56). Но поради съществуващата цензура в Османската империя за това, че става въпрос за насилствена смърт, е упоменато без подробности само в два от тях (№ 19, № 56).

Външна страна на погребението

В некролозите се обръща особено внимание на погребалния ритуал и конкретно на участниците в него. На първо място, това е големият брой на свещениците, извършващи опелото на покойния събрат – цялото духовенство в дадено селище, свещеници от съседни села и местната духовна власт (архиерейски наместник, общински председател, местният митрополит или представител на митрополията). В отделни случаи се събира българското енорийско духовенство от целия район (№ 15, № 19, № 28, № 36, № 39, 49 и др.). Така се показва значението на починалия за местната общност. Погребения от този тип, явно, са традиция в Ахъчелебийско, където се събират в съслужение 6, 8, 11 или 14 свещеници (№ 4, № 47, № 51, № 57). По изключение в ритуала взимат участие и православни свещеници от друго ведомство, както е видно от некролога на свещ. Хр. Д. Янчев от с. Мачуково, Гевгелийско (№ 17). Той е погребан от пет екзархийски и двама патриаршийски („гръкомански“ в текста на документа) свещеника, което е признак за всеобщото уважение, отдадено му от страна и на двете противопоставящи се религиозни общности в селото.

Погребенията стават тържествено, събира се множество изпращачи („публика“ в текста на документите). Присъстват не само енорияшите на покойния, но и всички българи от съответното селище и околността, доколкото скръбта е всеобща за района. На погребението на йером. Й. Попниколов от с. Райково, Ахъчелебийско, през 1912 г. се събира „хилядно множество“ (№ 57). Погребението на протойерей М. Д. Мартинов в гр. Тетово през 1903 г. става „при стечение на целия български народ, без разлика на възраст“ (№ 26). При това на йером. Иринарх през 1905 г. в гр. Емборе идват всички българи екзархисти от града и от околните села (№ 28). Показателно обаче е погребението на свещ. Ст. Танчев на 6 октомври 1904 г. в Солун. То става ярка демонстрация на българските позиции в този град въпреки строгия контрол, упражнен от османската власт при събитията и заплахата от осуетяването му (Konstantinova 2020, p. 117). Съответният некролог дава допълнителна информация. Според документа в този ден солунските български училища и българската чаршия

остават затворени в знак на почит към видния покойник. Изпращането става при стечение на всички българи, живеещи в града, и многобройни селяни от околността му. Вероятно в случая става въпрос за няколко хилядно множество, доколкото само официално регистрираните по това време българи в града са над три хиляди (Konstantinova 2020, p. 64). В началото на 1907 г. също виждаме показно изпращане на духовник, това на свещ. Ив. Батанджиев от с. Гумендже (№ 36). Тъй като въпросният свещеник умира в Солун, той е почетен тържествено и на двете места от българската духовна власт, цялото духовенство и учителство, учениците и българското население. Не на последно място, трябва да се отбележи, че погребенията на известни лица събират и изпращачи от други религии. Така става при съпровождането на тялото на йерод. Й. Николов в гр. Крушово през 1903 г., когато се събира голямо множество хора без разлика на народност (№ 24). В някои случаи документите отбелязват специално и присъствието на местните представители на османската власт в района (каймакам, военен командир), както е при погребението на свещ. Р. Начов от гр. Пашмакли в 1910 г. (№ 51).

Мястото на гроба има символично значение. По църковна традиция при храмовете се погребват представителите на висшето духовенство и заслужили енорийски свещеници. Такава чест е оказана на споменатия по-напред протойерей М. Д. Мартинов; на поп Божко от гр. Куманово; на йером. Д. Апостолов от с. Горно Райково и това е конкретизирано в некролозите им (№ 4, № 6, № 26). При първия свещеник това става със специалното разрешение на османската власт. От важно значение е и дали обществото, в лицето на местните български институции, се ангажира с разносните по погребението заради заслугите на покойния пред народа (№ 27, № 28).

Но по-особено място в скръбните церемонии имат българските учители и ученици, както и училищният или градският „певчески“ хор, което придава особена тържественост (№ 4, № 6, № 11, № 14, № 17, № 23, № 24, № 26, № 27, № 31, № 32, № 36, № 39, № 44, № 45, № 47, № 48, № 52). Тук става въпрос не само за погребения на градски свещеници, но и за селски. Поднасят се един или повече специални венци (№ 17, № 27, № 51). Една от малкото запазени фотографии на свещенически погребения от разглеждания период и район фиксира именно такава ситуация (фиг. 5). Отново за отбелязване е погребението на вече споменатия свещ. Ст. Танчев в Солун, при което участват гимназиалният хор; всички учители, учителки и учениците от двата пола от шестте български училища в града (№ 27). Най-често надгробната реч се държи именно от местен учител, рядко от главния такъв в съответното селище. В нея се очертават заслугите на покойния на „народното поле“ (№ 49), биографията му и моралният му образ. Речта е „назидателна“ (№ 33). В отделни случаи, както е при погребението на свещ. Ант. Фотев от гр. Воден през 1901 г., дори се произнасят по две речи от учители – при опелото и на

гробницата (№ 21). Отбелязва се да се произнасят пак две речи, но едната от духовно лице, а другата – от светско. Обикновено това са местен учител и архиерейския наместник / общински председател (№ 48, № 51, № 57). В този случай речите са с различна насоченост. Учителят говори по биографията и заслугите на покойния за народното дело, а духовното лице – за заслугите му за църквата и паството (№ 51). Надгробното слово може да се прочете и само от общинския председател, както е при погребението на свещ. Д. Филипов от гр. Петрич през 1906 г. и това на протоерей К. Гулабчев в гр. Лерин през 1908 г. (№ 33, 44). В друг случай представител на съответната митрополия чете надгробно слово (№ 26).

Списък на некролозите

- № 1. Отец Константин Намичев от Велес († 6 дек. 1890)¹.
- № 2. Йером. Спиридон от Одрин († 19 май 1891)².
- № 3. Свещ. Теофил Николов от с. Белица, Разложко († 10 дек. 1891)³.
- № 4. Свещеном. Димитрий Апостолов от с. Горно Райково, Ахъчелебийско († 2 дек. 1891)⁴.
- № 5. Свещ. Киряк Белковски от с. Устово, Ахъчелебийско († 23 дек. 1892)⁵.
- № 6. Отец поп Божко от Куманово († 12 май 1893)⁶.
- № 7. Протоерей Серафим Архимандритов от Тетово († 24 март 1894)⁷.
- № 8. Свещ. Христо Поптасев, от Куманово († 3 апр. 1894)⁸.
- № 9. Свещ. Трайче Попнаумов от с. Царедвор, Ресенско († 26 юни 1894)⁹.
- № 10. Иконом хаджи Григорий от Кочани († 23 юни 1894)¹⁰.
- № 11. Йером. Теодосий Бисеров от Одрин († 19 дек. 1894)¹¹.
- № 12. Свещ. Блажо Божков от Скопие († 1 февр. 1896)¹².
- № 13. Свещ. Иван Н. Нечков от Лерин († 25 авг. 1896)¹³.
- № 14. Свещ. Еманоил Тошев от Кратово († 4 ноем. 1896)¹⁴.
- № 15. Свещ. Димитрий от с. Неготино, Тиквешко († 14 ноем. 1896)¹⁵.
- № 16. Свещ. Алексо Попстоянов от Крива Паланка († 25 ноем. 1896)¹⁶.
- № 17. Свещ. Христо Д. Янчев от с. Мачуково, Гевгелийско († 17 апр. 1897)¹⁷.
- № 18. Иконом Анастас С. Разбойников от Мустафа паша († 30 юни 1897)¹⁸.
- № 19. Свещ. Илия Хаджитрифонов от с. Дух, Гостиварско († 9 март 1898)¹⁹.
- № 20. Свещ. Пантелей Петров от Струмица († 17 авг. 1900)²⁰.
- № 21. Свещ. Антон Фотев от Воден († 14 септ. 1901)²¹.
- № 22. Протоерей Константин Попалексиев от Прилеп († 8 май 1902)²².
- № 23. Свещ. Йосиф Каваев от Струга († 18 ноем. 1902)²³.
- № 24. Дякон Йосиф Николов от Крушово († 4 ян. 1903)²⁴.
- № 25. Йеродякон Йосиф Николов Крушово († 4 ян. 1903)²⁵.
- № 26. Протоерей Мисо Д. Мартинов от Тетово († 7 юли 1903)²⁶.
- № 27. Свещ. Стамат Танчев от Солун († 5 окт. 1904)²⁷.
- № 28. Йеромонах Иринарх, починал в Емборе († 8 юни 1905)²⁸.

- № 29. Свещ. Атанас от с. Збяжди, Охридско († 2 юни 1905)²⁹.
№ 30. Свещ. Янакия Стоилов от с. Русиново, Беровско († 27 септ. 1905)³⁰.
№ 31. Свещ. Георги Апостолов, вер. от Битоля († 16 ноем. 1905)³¹.
№ 32. Свещ. Иван Хаджипопов от Гевгели († 15 апр. 1906)³².
№ 33. Свещ. Димитър Филипов от Петрич († 10³³ юли 1906)³⁴.
№ 34. Свещ. Димитър Филипов от Петрич († 9³⁵ юли 1906)³⁶.
№ 35. Свещ. Андрей Попвасилев от с. Кожле, Скопско († 5 юли 1906)³⁷.
№ 36. Свещ. Иван Батанджиев от с. Гумендже († 27 ян. 1907)³⁸.
№ 37. Свещ. Димитър Хадживасилев от Емборе († 13 март 1907)³⁹.
№ 38. Свещ. Иван Н. Балтов от с. Плевня, Драмско († 19 март 1907)⁴⁰.
№ 39. Свещ. Димитър Иванов от Просечен († 17 май 1907)⁴¹.
№ 40. Свещ. Атанас Делчев от Мустафа паша († 12 юли 1907)⁴².
№ 41. Свещ. Ташо Павлов от Мелник († 22 юли 1907)⁴³.
№ 42. Свещ. Димитър Мирчев от Велес († 20 юли 1907)⁴⁴.
№ 43. Икон. Георгиев от Крива Паланка († 19 дек. 1907)⁴⁵.
№ 44. Протоерей Константин Гулабчев от Лерин († 6 май 1908)⁴⁶.
№ 45. Протоерей Георги Трайков от Велес († 5 февр. 1909)⁴⁷.
№ 46. Икон. Ангел Сп. Бумбаров от Неврокоп⁴⁸ († 2 февр. 1909)⁴⁹.
№ 47. Свещ. хаджи Симеон Попвасилев от с. Горно Райково, Ахъчелебийско († 24 февр. 1909)⁵⁰.
№ 48. Свещ. Лазар Попдимитриев от Кичево († 23 окт. 1909)⁵¹.
№ 49. Иконом Николай Музурев от с. Търлис, Неврокопско († 9 март 1910)⁵².
№ 50. Свещ. Пано Попнедев, род. с. Горно Чичево, Велешко († ок. 2 септ. 1910 / дата на написване на некролога)⁵³.
№ 51. Свещ. Райчо Начов от Пашмакли, Ахъчелебийско († 23 септ. 1910)⁵⁴.
№ 52. Свещ. Трайко Наумов от Куманово († 15 дек. 1910)⁵⁵.
№ 53. Архим. Йона Маджаров от с. Негован, Солунско († 21 юли 1911)⁵⁶.
№ 54. Архим. Йона Маджаров от с. Негован, Солунско († 21 юли 1911)⁵⁷.
№ 55. Свещ. Христо Димитров от Хрупища († 13/14 апр. 1912)⁵⁸.
№ 56. Свещ. Стоян Ат. Зимбилев от с. Либяхово, Неврокопско († 8 септ. 1912)⁵⁹.
№ 57. Йером. Йосиф Попниколов от с. Райково, Ахъчелебийско († 7/8 септ. 1912)⁶⁰.

Заклучение

На страниците на екзархийския печатен орган в „Новини“ („Вести“ / „Глас“) през 1890 – 1912 г. се идентифицират 57 некролога, визиращи енорийски свещеници, дякони, архиерейски наместници и общински председатели от Европейска Турция (Македония и Одринска Тракия). В хода на настоящото изследване е съставен техният списък в хронологичен ред. На неговата осно-

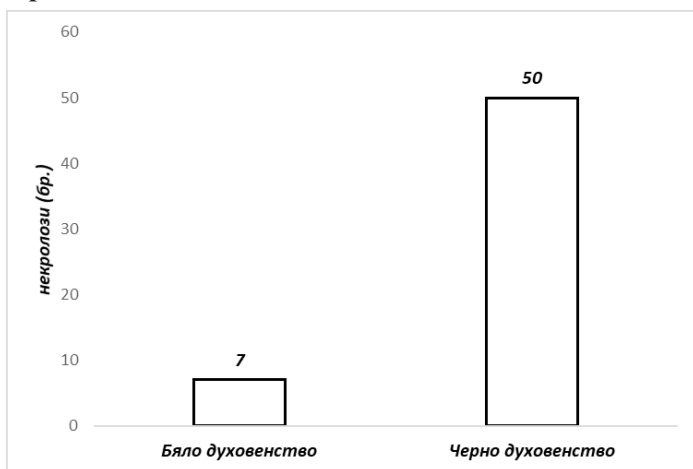
ва се проследяват основите характеристики на групата документи, а именно: некролозите се отнасят предимно за лица с презвитерски сан, т.е. за редовото свещеничество; делът на лицата, заемали административна служба, е относително малък; сред покойниците преобладават градските свещеници; голямата част от некролозите са подадени частно, от семейството на починалия; в редки случаи некролозите се подават от българските институции в Европейска Турция, съсловни организации и пр.

На базата на некролозите се заключава, че посмъртната репутация на свещениците се формира чрез два типа информация, подадена в документите. Първо чрез личностната характеристика на покойния. В тази връзка, се описва дългогодишната му работа в полза на обществото като учител, общински председател и архиерейски наместник и духовен пастир. Вторият изграждащ елемент е описанието на външната страна на погребението чрез обстойно изброяване на участниците в него (с акцент върху учители, ученици и училищен хор); произнесените речи и други прояви на публично отдадена почит. В този смисъл, свещеническите некролози могат да се интерпретират като специфичен документ, формиращ и популяризиращ посмъртната представа за „редовия“ български свещеник като значим член на българското общество в Османската империя в края на XIX – началото на XX в.

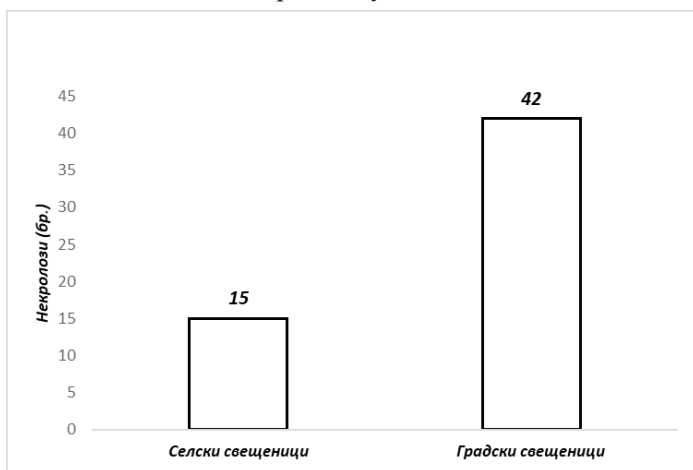
Благодарности и финансиране

Настоящото изследване е извършено по международен проект на Института за исторически изследвания – Българска академия на науките, с Унгарската академия на науките, грант № IS-HU/05/2024-2025 („Формиране и трансформиране на историята в Централна и Югоизточна Европа, 17. – 21. в.“).

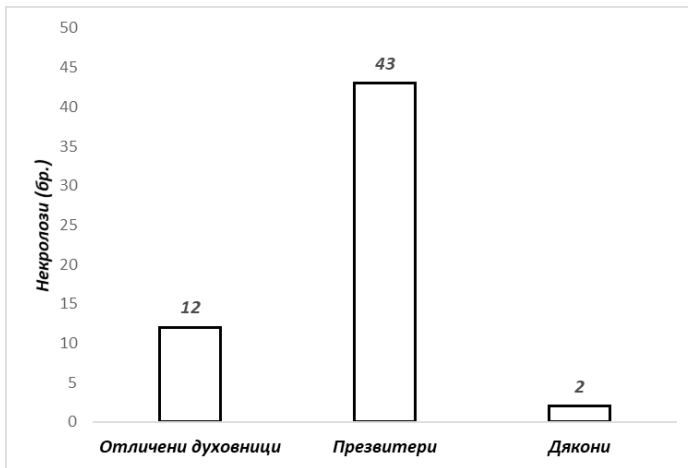
Приложения

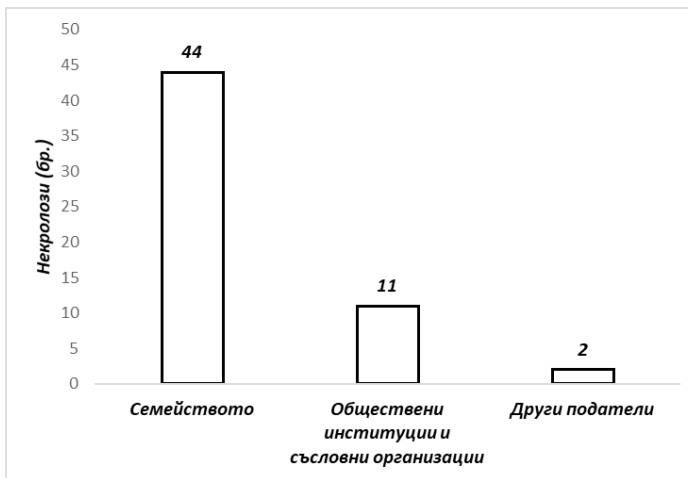
Фигура 1. Разпределение на некролозите на бялото и черното духовенство във вестника

Фигура 2. Социален състав на покойните свещеници според местослужението им

Фигура 3. Структура на клира, съгласно некролозите

Фигура 4. Податели на некролозите

Фигура 5. Погребение на свещ. Ал. Попзахариев в двора на църквата „Св. Никола“, Куманово (1905)

НЕКРОЛОГЪ

Съ дълбоко нажалено сърце съобщаваме на роднини, приятели и познати за жестоката загуба, която претърпяхме въ лицето на нашия много мил синъ, братъ, зеть, баща, дъщеря, братовчедъ, чичо и дядо

СВЕЦЪ ИЛИИ Х. ТРИФОНОВЪ,
който се почина о Божъ 1556-годишиа възраст на 9 мартъ отъ внезапна смъртъ на половина часъ разстояние отъ с. Орчуще.

Съ смъртта на нещастния, обществено губнодинъ поделенъ свой членъ, а седото единъ достоенъ пастиръ, който девопочино се сгрудаль за нашего сн.

Погребението му станъ много тържествено на 11 мартъ въ присъствието на всички селяни отъ селото и по-близките села и извършено отъ 5 свещеници, покарпени отъ околните села на чело на Архиепископия Намѣстникъ святи Григория отъ Гостиваръ.

Богъ да упокои душата ти владетелю на праведниците.

Тежко опладени: баща: х. Трифонъ, майка: х. Анастасия, братъ Анастоль и Никиторъ; синове: Захария, Елисей, Душанъ (шървокла-сонъ ученикъ въ Скопската българска гимназия), Атанасъ и Манасей; снази: Анна и Сара; невесты отъ синове: Анасия и Пика; внуци: Василъ, Методий, Григоръ и Тома, внуци: Марко, Анна, Кочия; братовчеди: Никола и Милосавъ; теца: Таска; шурей: Йонко, Виланъ и Силвестръ; шуриньки: Анасия, Мазинка и Хурмекия.

с. Духи (Гостивар.), 15 мартъ 1898 г.

3—83—3

СКЪРБНА ВЪСТЪ

Съ неизразима тъга на сърдцето и съ слъзи на очитѣ извѣстивае на роднини, приятели и познати за скъпаната загуба, която претърпяхме въ лицето на незабравимия ни съругъ, баща, свекъръ и дядо

ПРОТОНЕРЕЙ МИСО Д. МАРТИНОВЪ,
който, следъ петъ дневна тежка болка, на 7-ий того вечерта, прѣдаде Богу духъ. На другия денъ въ 12 часа следъ издихъ, при сточине на цѣлия българскый народъ, безъ разлика на възраст, стана погребението на обичния ни протонерей М. Д. Мартиновъ и останките му много тържествено бѣха положени въ единъ новъ гробъ въ двора на бащатата ни черква „Св. Кирилъ и Методий.“

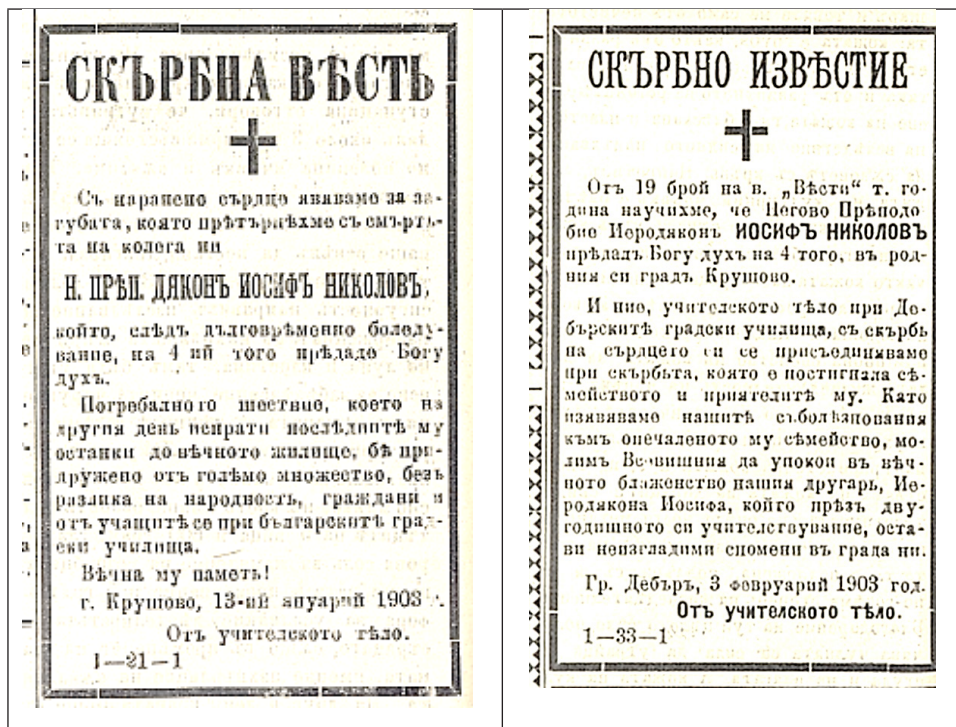
Крайно благодаримъ на всички роднини и приятели, както и на духовенството и учителиското тѣло, които испроводиха останките на покойника до вѣчното му жилище. А особно благодаримъ на Негово Високопръосвещенство Св. Скопскый митрополитъ и народа, като увѣковиха своята признателностъ къмъ покойния съ издѣлствувание отъ надлежното правителство новото му жилище: така сѣщо и на Негово Всепрьподобие Неромонахъ Протасий, който прѣдставяваше митрополита при погребението, и за рѣчката, която държѣ.

Съруга: презвитора Елисавета; синове: Душанъ, Любомиръ, Владимиръ, Сиридонъ; дъщери: Зора, Василка, Елена; снахи: Любича, Припа; зеть: Мананлъ; внуци: Михаилъ, Тодо, Захарий; братъ: Момиръ; сестри: Дева, Ежа; баба: Таса; шурей: Симеонъ, Михаилъ, Алоксандръ; баджанакъ: Георгий.

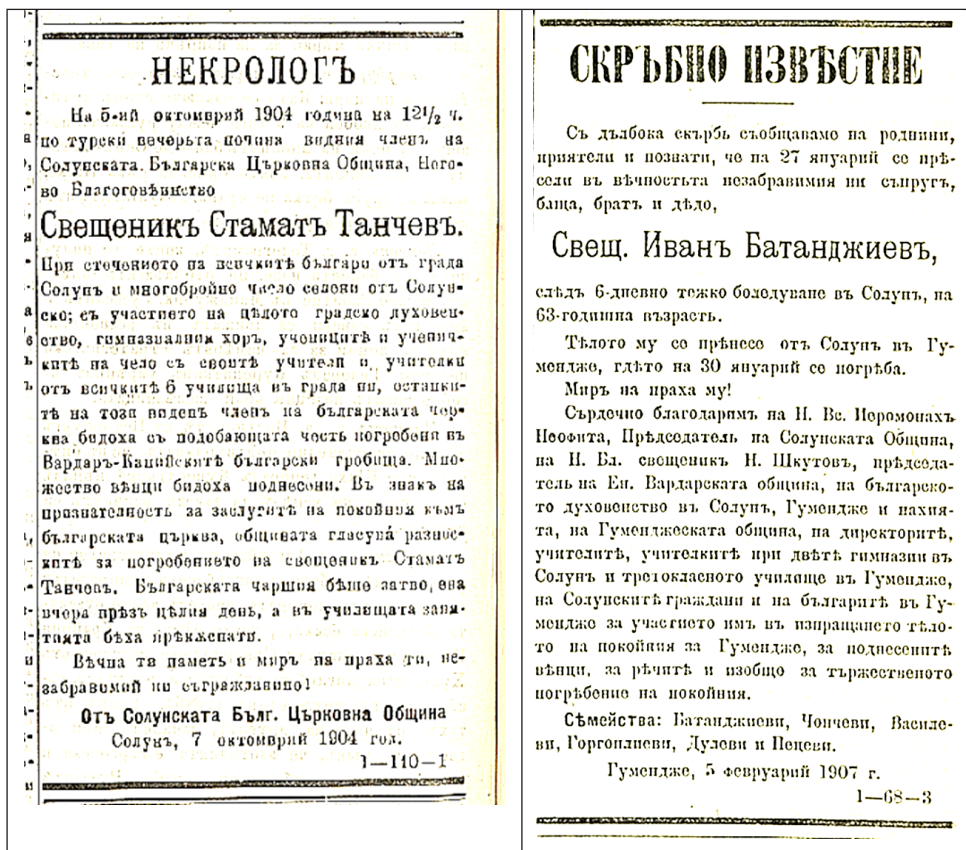
Отъ семейството.
Тетоло, 10-ий юлий 1903 г.

1—59—3

Фигура 6. Некролози на свещ. Ил. Хаджитрифонов (1898) и протоерей М. Д. Мартинов (1903)

Фигура 7. Некролози на йерод. Й. Николов (1903)

Фигура 8. Некролози на свещ. Ст. Танчев (1904) и свещ. Ив. Батанджиев (1907)

БЕЛЕЖКИ

1. В. Новини. I. бр. 14 (27.12.1890).
2. Пак там. I. бр. 36 (30.05.1891).
3. Пак там. II. бр. 29 (31.12.1891).
4. Пак там. II. бр. 29 (31.12.1891).
5. Пак там. III. бр. 48 (12.03. 1893).
6. Пак там. III. бр. 70 (01.06.1893).
7. Пак там. IV. бр. 56 (08.04.1894).

8. Пак там. IV. бр. 62. (03.05.1894).
9. Пак там. IV. бр. 83 (15.07.1894).
10. Пак там. IV. бр. 86 (26.07.1894).
11. Пак там. V. бр. 30 (01.01.1895).
12. Пак там. VI. бр. 40 (13.02.1896).
13. Пак там. VI. бр. 92 (06.09.1896).
14. Пак там. VII. бр. 12 (19.11.1896).
15. Пак там. VII. бр. 15 (29.11.1896).
16. Пак там. VII. бр. 19 (13.12.1896).
17. Пак там. VII. бр. 55 (29.04.1897).
18. Пак там. VII бр. 75 (08.07.1897).
19. Пак там. VIII. бр. 40 (24.03.1898).
20. В. Вести. X. бр. 86 (05.09.1900).
21. Пак там. XI. бр. 82 (21.09.1901).
22. Пак там. XII. бр. 55 (14.06.1902).
23. Пак там. XIII. бр. 8 (17.12.1902).
24. Пак там. XIII. бр. 19 (28.01.1903).
25. Пак там. XIII. бр. 24 (14.02.1903).
26. Пак там. XIII. бр. 67 (18.07.1903).
27. Пак там. XIV. бр. 93 (15.10.1904).
28. Пак там. XV. бр. 63 (01.07.1905).
29. Пак там. XV, бр. 63 01.07. 1905).
30. Пак там. XV. бр. 96 (25.10.1905).
31. Пак там. XVI. бр. 7 (02.12.1905).
32. Пак там. XVI. бр. 51 (12.05.1906).
33. Така е в документа.
34. В. Вести. XVI. бр. 74 (01.08.1906).
35. Така е в документа.
36. В. Вести. XVI. бр. 75 04.08.1906).
37. Пак там. XVI. бр. 75 (04.08.1906).
38. Пак там. XVII. бр. 30 (16.02.1907).
39. Пак там. XVII. бр. 42 (30.03.1907).
40. Пак там. XVII. бр. 44 (06.04.1907).
41. Пак там. XVII. бр. 57 (25.05.1907).
42. Пак там. XVII. бр. 75 (27.07.1907).
43. Пак там. XVII. бр. 77 (03.08.1907).

44. Пак там. XVII. бр. 79 (10.08.1907).
45. Пак там. XVIII. бр. 20 (04.01.1908).
46. Пак там. XVIII. бр. 58 (20.05.1908).
47. Пак там. XIX. бр. 63 (18.02.1909).
48. Родом от с. Фотовища (дн. Огняново), Неврокопско, където служи до 1908 г. (Stoytcheva, St., 2023, p. 373).
49. В. Вести. XIX. бр. 64 (20.02.1909).
50. Пак там. XIX. бр. 73 (09.03.1909).
51. Пак там. XX. бр. 50 (01.01.1910).
52. Пак там. XX. бр. 83 (19 март 1910).
53. Пак там. XXI. бр. 4 (09.09.1910).
54. В. Глас. I. бр. 1 (12.10.1910).
55. В. Вести. XXI. бр. 51 (06.01.1911).
56. Пак там. XXI. бр. 129 (23.07.1911).
57. Пак там. XXI. бр. 133 (02.08.1911).
58. В. Глас. I. бр. 76 (19.05.1912).
59. В. Вести. XXIII. бр. 12 (27.09.1912).
60. Пак там. XXIII. бр. 12 (27.09.1912).

ЛИТЕРАТУРА

- БЕКОВ, М., 2017. Посмъртните материали като генеалогичен извор. *Родозна-
ние/Genealogia*, Т. 22, № 3 – 4, с. 13-25. ISSN 0861-9573.
- ВАСЕВА, В., 2015. Некрологи и сообщения о смерти у болгар в XIX в. как
аксиологический источник. *Славянский мир в третьем тысячелетии*. Т. 10,
с. 119 – 130. ISSN 2412-6446.
- ГЕРГИНОВА, М., 2024. Възрожденският некролог – архив, архетип и хипер-
текст. *Balkanistic Forum*, Т. 33, № 2, с. 343 – 355. ISSN 1310-3970 (Print).
ISSN 2535-1265 (Online).
- КОНСТАНТИНОВА, Ю., 2020. *Българите в османския Солун*. София: Институт за
балканистика с Център по тракология – БАН. ISBN 978-619-7179-12-5.
- РАДКОВА, Р., и кол., 2003, 2008, 2016, 2021. *Посмъртни материали за български
възрожденски дейци*. Т. 1 – 4. София: Издателство на БАН „Проф. М. Дринов“,
София: Асоциация Клио-96, София: [изд. авт.]. ISBN 954-430-916-0; ISBN 978-
954-91861-2-3, ISBN 978-954-91861-4-7, ISBN - 978-619-188-664-7.
- СТОЙЧЕВА, С., 2023. *Българското свещеничество в Македония (1904 – 1912):
социални характеристики и поименен състав*. София: Институт за истори-
чески изследвания – БАН). ISBN 978-954-2903-75-8.

Acknowledgments & Funding

The article was prepared under the international project of the Institute for Historical Studies – Bulgarian Academy of Sciences with Hungarian Academy of Sciences, Grant /№ IC-HU/05/2024-2025 (“Shaping and Re-shaping History in Central and Southeast Europe, 17th – 21st Centuries”).

REFERENCES

- GERGINOVA, M., 2024. Vazrozhdenskiyat nekrolog – arhiv, arhetip i hipertekst. *Balkanistic Forum*, vol. 33, no. 2, pp. 343 – 355. [In Bulgarian]. ISSN 1310-3970 (Print). ISSN 2535-1265 (Online).
- KONSTANTINOVA, Y., 2020. *Balgarite v osmanskia Solun*. Sofia: IBCT – BAN. [In Bulgarian]. ISBN 978-619-7179-12-5.
- RADKOVA, R., et al., 2003, 2008, 2016, 2021. *Posmartni materiali za balgarski vazrozhdenski deytsi*, vol. 1 – 4. Sofia: BAN, Sofia: Asotsiatsia Klio-96, Sofia: [izd. Avt.]. [In Bulgarian]. ISBN 954-430-916-0; ISBN 978-954-91861-2-3, ISBN 978-954-91861-4-7, ISBN 978-619-188-664-7.
- STOYTICHEVA, S., 2023. *Balgarskoto sveshtenichestvo v Makedonia (1904–1912): sotsialni karakteristiki i poimenen sastav*. Sofia: Institut za Istoricheski izsledvania – BAN. [In Bulgarian]. ISBN 978-954-2903-75-8.
- VASEVA, V., 2015. Nekrologi i soobshcheniya o smerti u bolgar v XIX v. kak aksiologicheskiy istochnik. *Slavyanskiy mir v tretem tysyacheletii*, vol. 10, pp. 119 – 130. [In Russian]. ISSN 2412-6446.
- VEKOV, M., 2017. Posmartnite materiali kato genealogichen izvor. *Rodoznanie/ Genealogia*, vol. 22, no. 3 – 4, pp. 13 – 25. [In Bulgarian]. ISSN 0861-9573.

THE POSTMORTAL PERCEPTION OF THE BULGARIAN PARISH CLERGY IN EUROPEAN TURKEY ACCORDING TO THE OBITUARIES IN THE EXARCHATE NEWSPAPER “NOVINI” / “VESTI” / “GLAS” (1890 – 1912)

✉ **Dr. Stanislava Stoytcheva, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-3172-1260

WoS Researcher ID: ABA-7686-2021

Institute for Historical Studies – Bulgarian Academy of Sciences

52, Shipchenski Prohod Blvd, Build. 17

1113 Sofia, Bulgaria

E-mail: stanislava_stoytcheva@yahoo.com